

28. Nakanune. – 1920. – 1 noiabria.
29. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 20. – Spr. 777. – Ark. 105, 121, 176
30. TsDAVO Ukrainy. – F. 5. – Op. 1. – Spr. 664. – Ark. 5.
31. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 5. – Spr. 7. – Ark. 22, 27.
32. Zhizn natsionalnostey. – 1920. – 3 noiabria.
33. Zhizn natsionalnostey. – 1920. – 27 apreliia.
34. CDAVO Ukrai'ny. – F. 5. – Op. 1. – Spr. 1825. – Ark. 1, 130, 134.
35. Iskra. – 1921. – 17 noiabria.
36. Zhizn natsionalnostey. – 1921. – 13 yanvaria.
37. TsDAVO Ukrainy. – F. 5. – Op. 1. – Spr. 1825. – Ark. 8, 156, 159.
38. Kommunist. – 1921. – 27 avgusta.
39. RTsZVDNI. – F. 445. – Op. 1. – Spr. 72. – Ark. 60.
40. TsDAVO Ukrainy. – F. 5. – Op. 1. – Spr. 663. – Ark. 5, 6, 9.
41. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 7. – Spr. 50. – Ark. 104.
42. Ibidem. – Op. 20. – Spr. 2019. – Ark. 49-51, 55-58, 65-68, 115, 143.
43. Ibidem. – Spr. 2433. – Ark. 1 zv, 3,6,7,9, 13,24-25 zv, 28, 47-49, 101, 174.
44. TsDAHO Ukrainy. – F. 1. – Op. 20. – Spr. 2007. – Ark. 66, 120, 121.
45. Ibidem. – Spr. 1524. – Ark. 5-7.

Гусев В. И.

**Украина первой половины 20-х годов XX столетия:
мачуха или земля обетованная для евреев?**

На основе использования архивных источников, газетных и литературных материалов предпринята попытка объективно осветить вопрос о социально-экономическом состоянии евреев, причинах кровавых погромов, создании отрядов самообороны, эмигрантских настроениях, деятельности еврейских благотворительных учреждений, активизации сионистского движения в советской Украине в первой половине 20-х годов XX ст.

Ключові слова: погроми, загони самооборони, єврейська комуністична секція, Єврейська комуністична партія (П.-Ц), Сетмас, сіоністсько-соціалістична партія (ЦСП), Гашомер-Гацоір, Гехолуц.

Gusev V. I.

**Ukraine in the first half of the 20-ies of XX century: the stepmother or
«the Promised Land» for the Jews?**

The article, through the use of archival sources, newspaper and literary materials, attempted to cover objectively the socio-economic situation of the Jews, the causes of bloody riots, the creating of self-defence groups, emigrant sentiments, the activity of Jewish charitable institutions, the intensification of the Zionism movement in Soviet Ukraine in the first half of the 20th century.

Ключові слова: погроми, загони самооборони, єврейська комуністична секція, Єврейська комуністична партія (П.-Ц), Сетмас, сіоністсько-соціалістична партія (ЦСП), Гашомер-Гацоір, Гехолуц.

УДК 94(477.52)+322

В.О. Оліцький

ПОДАТКОВИЙ ТИСК ЯК ФОРМА РЕПРЕСІЙ ПРОТИ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА НА СУМЩИНІ (1920 – 1930-ТІ РР.)

Визначено місце податкового тиску на духовенство у системі репресивної політики радянської держави щодо православної церкви, роль яку він відіграв у зреченні духовенства від священного сану та тиску на церкву. З'ясовано відношення самого духовенства краю до даної політики. Охарактеризовано трансформацію податкової системи СРСР у 1920 – 1930-ті рр. та вплив її на становище духовенства Сумщини. Розглянуті зміни в оподаткуванні духовенства пов'язані із послабленням репресивного характеру держави у 1930 р. та подальшому зміцненню тоталітарного режиму і розкручуванні маховика репресій. Визначено види та розміри податків, які сплачували священнослужителі, їх співвідношення із видами та розмірами оподаткування інших соціальних верств.

Ключові слова: податок, релігія, православна церква, священник, Сумщина, репресії, тиск, покарання, повсякденне життя.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, в центрі історичної науки продовжує перебувати період 1920 – 1930-х рр., адже саме у цей час наша держава та народ втратили самостійність та зазнали масових втрат через репресії. Одним із соціальних інститутів, який найбільше постраждав від переслідування і фактично був повністю знищеним є православна церква. На сьогодні досліджено різні аспекти цієї багатогранної проблеми, проте вона продовжує цікавити науковців. У сучасному світі актуальним напрямом в історії є дослідження повсякденного життя та місця особистості у історичному процесі. Не зважаючи на численні дослідження, репресії 20 – 30-х рр. ХХ ст. проти православної церкви більше пов'язуються із фізичним знищенням духовенства, руйнуванням храмів та арештами. Проте репресивний характер більшовицького тоталітарного режиму не обмежувався виключно цими заходами. Система була вибудована таким чином, щоб створити такі умови життя, де на кожному кроці представники ворожих на погляд влади класів, до яких було віднесено і духовенство, у повсякденному житті стикалися із утисками та переслідуваннями. Відповідно, відчуватимуть себе чужими у новому радянському суспільстві. Однією із таких умов була радянська податкова система. Вона мала відкрито дискримінаційний та репресивний характер відносно неугодних. Ця система разом із іншими заходами мала на меті створити нестерпні життєві умови для духовенства, змусивши його відректися від духовного сану, припинити богослужіння або взагалі знищити, розв'язавши таким чином проблему релігії та її служителів раз і назавжди.

Мета дослідження: на основі архівних документів та історіографічна прикладі сучасної Сумської області проаналізувати радянську податкову систему 1920 – 1930-ті рр., з'ясувати її особливості у відношенні до духовенства та визначити її місце у радянській репресивній системі і роль, яку вона відіграла у знищенні церкви.

Методологія дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано методи історичного дослідження: конкретно-пошуковий, критичного аналізу, аналізу і синтезу, систематизації та узагальнення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Після здобуття незалежності нашою державою одним із перших репресії проти православної церкви в Україні почав досліджувати професор В.О. Пашенко [11; 12]. Історик проаналізував різні аспекти даної проблеми. Знайшла відображення у його працях і проблема економічного тиску. Одним із найвідоміших дослідників репресій проти православної церкви в Україні сьогодні є професор О.М. Ігнатуша [9]. Крім того, ціла плеяда дослідників включають різні аспекти даної проблеми до кола своїх наукових поглядів. Зокрема, зростає науковий інтерес до повсякденного життя духовенства та стратегій його виживання в умовах панування тоталітарної репресивної системи [7; 14].

Виклад основного матеріалу. Крім позбавлення на початку 20-х рр. ХХ ст. церкви і духовенства матеріального підґрунтя, зокрема землі, житла та іншого майна, у якості тиску активно використовувалася радянська податкова система. Священники могли отримати у користування землю лише у тому випадку, коли нею було наділено все населення, яке її потребувало. Не зважаючи на це служителі культу на початок 1925 р. повинні були сплачувати такі податки: подохідно-майновий (сплачувався як особами вільних професій); єдиний сільськогосподарський податок; одноразові податки. Одночасно необхідно було сплатити податки на культове майно: страхування молитовних будинків та наявного в них майна; місцевий збір із споруд (сплачувався у міській місцевості), який становив 1/4 % від вартості молитовного будинку на рік; орендна плата за земельну ділянку всередині церковних огорож (сплачувався у міській місцевості), стягувався за ставками, прийнятими в даній місцевості для приватно-власницьких садибних земель.

Крім того, що церква позбавляється майна, яке могло приносити їй прибутки, забороняється збирати пожертви за межами храму. На утримання приміщення

припускалася можливість збирати пожертви, але виключно за згодою місцевої влади. Паралельно із цим забороняється встановлювати обов'язкові пожертви із населення та регламентувати їх розмір. На місцях поширюється практика стягнення із духовенства додаткових податків та зборів [1, арк. 4-9; 2, арк. 21].

У періодичній пресі, виступах войовничих безвірників часто дискутувалося питання про матеріальне благополуччя духовенства. Наслідком цього були численні і непомірні податки, несплата яких загрожувала висланням з парафії або й фізичною розправою. Свавільля творилося надто часто, оскільки духовенство було не таким заможним, як це уявлялося представникам влади. Починаючи із 1929 р. сільське духовенство було обкладене на рівні із селянами повним сільгосподатком на будь-який клапчик землі. За таких умов, фактично позбавлене майна яке могло гарантувати матеріальне забезпечення, сплачуючи непомірні податки, духовенство виявляється на межі існування.

Ситуацію дещо змінює вихід у березні 1930 р. статті Й. Сталіна та постанови ЦК ВКП(б) «Про боротьбу з викривленнями в партлінії в колгоспному русі». Протягом 1930 – 1931 рр. з'являється ряд таємних інструкцій ВЦВК та Наркомату фінансів СРСР з вимогою знизити ставки податків із духовенства регулюванням максимальної межі податків і т.п. Так, циркуляр ВЦВК від 20 червня 1930 р. вказував на головні порушення законодавства про культу, серед яких і надмірне податкове обкладання будівель і духовенства. Циркуляр вимагав приведення податкових обкладань цих платників у відповідність з їх реальними прибутками. Кожне їх збільшення мало бути обґрунтованим. Пропонувалося не допускати позбавлення священнослужителів житлової площі в будинках комунальної власності. Позбавлення виборчих прав не давало підстав для виселення. Оплата за житло та комунальні послуги не могла перевищувати 30% загального прибутку священнослужителя. Заборонялося обкладати духовенство зборами, котрі стосуються організацій, в яких воно з чинним законодавством, не може перебувати (так звані кооперативні внески, тракторні збори тощо). Священнослужителів не мали права позбавляти земельного наділу, накладати такі види повинностей, які заважали виконувати професійні обов'язки. У квітні 1930 р. з'явилася таємна постанова Президії ВЦВК СРСР, яка стосувалася проблем податкового обкладання діючих і колишніх священнослужителів протягом 1930 – 1931 рр. Вона передбачала часткове послаблення економічних утисків у першу чергу сільського духовенства, що цілком очевидно, якщо взяти до уваги труднощі з проведенням колективізації сільського господарства та силу впливу сільських священників на людей. Влада вирішила на певний час пом'якшити своє ставлення до цього прошарку, аби воно не намаглося завадити провести заплановані зміни села. Проте це не означало, що ці поступки будуть постійними, потрібно виграти час.

В. Пашенко поділяючи думку відомого російського емігрантського історика церкви Д. Поспеловського зазначає, що після прийняття цих ухвал приблизно на п'ять років сільське духовенство у всякому випадку та значною мірою і церква в цілому отримали відносну передишку. Разом із тим, він зауважує, що зменшення тиску на релігійні об'єднання в Україні відчувалося менше, ніж у СРСР загалом. Це пояснюється тим, що згадані документи, які мали послабити податковий та економічний тиск на духовенство, були простою політичною декларацією, далекою від практичного втілення, дрібними тактичними поступками [11, с. 250-252]. У цей же час у країні формувался новий політичний курс і у першій половині 30-х років сталінська система перейшла до широкого і системного терору проти народу. Цей наступ на церкву та духовенство фактично санкціонувало у вересні 1932 р. проголошення генеральним секретарем ЦК ВКП(б) Й. Сталіном «безбожної п'ятирічки». До 1937 р. в СРСР мало бути покінчено із релігією назавжди.

Планувалося ліквідувати всі релігійні конфесії та різні прояви релігійності. Одним із засобів «викорчовування» були економічні утиски духовенства. В період голодомору, коли священство вже втратило землю, садибу, домашнє господарство та реманент, ремісничі інструменти тощо – оподаткування велося натурою: м'ясом, маслом, яйцями, живністю тощо. Паралельно необхідно було сплачувати і грошові податки: сільськогосподарський податок; податок на індустріалізацію;облігації держпозик; на придбання реманенту; на тракторизацію; самообкладання тощо. Поряд із сплатою податків духовенство активно залучалося до виконання трудової повинності. Йому призначалася робота найбільш принизлива, а відпрацювання здебільшого мало відбуватися у неділю та церковні свята. За невиконання зобов'язань у визначений термін, який часто обмежувався годинами, описувалося майно, людей виселяли з помешкань, засуджували, відправляли на заслання [7, с. 98-99]. Так наприклад, священника Сумщини І.Д. Приходька у 1931 р. зобов'язали на одне із церковних свят возити колгоспні буряки. Після відмови його було засуджено до одного року примусових робіт [3].

Не зважаючи на значні розмахи незаконних поборів, при тодішніх складних умовах у партійно-державному апараті деякі працівники намагалися привернути увагу керівництва до неблагополучної обстановки у державно-церковних стосунках, зокрема в упередженому ставленні до духовенства. Одну із таких спроб здійснив завідуючий секретаріатом ВЦВК. Його лист адресований голові Центральної Контрольної комісії ВКП(б) Г. Орджонікідзе найкраще показує свавілля, яке склалося у відносинах до духовенства в царині економічних утисків. Ситуація подібна описаній у листі, склалася на всій території СРСР, а відповідно і Сумщина не була виключенням. У листі підкреслювалося: «... У зв'язку з політикою колективізації сільського господарства та розкуркулювання, яку проводять партія та радянська влада, із різного ряду місць на ім'я тов. Калініна надходять численні заяви від служителів релігійного культу, в яких вони скаржаться на своє безправне становище та повне свавілля стосовно них з боку органів місцевої влади. Дійсно, їхнє становище та їх сімей вражає. Жодних ознак елементарної революційної законності стосовно них, як позбавленців не існує. На місцях панує повне свавілля та непорозуміння політики партії у цьому політично важкому питанні. Усі заходи органів влади спрямовані на те, щоб разом з куркулями «розкуркулити і служителів культу». Це незаконне «розкуркулювання» проводиться під виглядом податкового обкладання. Служителів культу намагаються обкласти по всіх лініях і в таких розмірах, щоб вони не змогли виконати поставлені перед ними норми. І тоді у них конфіскується усе майно, навіть необхідне для сім'ї, а сім'я виселяється. Такого роду заходи провадяться інколи у судовому, частіше в адміністративному порядку, при чому це виселення не обмежується лише виселенням із будинку.

Трапляються заслання служителів культу у віддалені райони Союзу РСР на кілька років. Там, де проходять лісозаготовки, служителі культу та члени їх сімей мобілізуються на ці роботи, не зважаючи ні на стать, ні на вік, ні на стан здоров'я. Місцями ці утиски служителів релігійного культу переходять у буквально знущення, наприклад мобілізації служителів культу для очищення свинарників, конюшень, убиралень тощо» [12, с. 181].

За невиконання податку духовенство не просто виселяли із помешкань, штучно створювалися умови для того, щоб просте населення не брало священників та їх сімей на квартири, адже господаря будинку, в якому винаймав житло священник, обкладали великими податками [14, с. 245].

Дослідивши Погосподарську книгу Калинівської сільської ради за 1937 р., ми з'ясували, що податки, які сплачувала родина місцевого священника М.О. Гонтаровського, були вищими за податки колгоспників. З урахуванням того, що сім'я

священика не мала худоби, землі та іншого майна, вона повинна сплатити ряд грошових та натуральних податків. У 1937 р. М.О. Гонтаровський зобов'язаний сплатити 20 крб. податку на самообкладання та здати 62 кг. м'яса [5, арк. 10 зв.-11]. В той час, коли його невістка і син, які мали теличку, 3 свиней, 0,64 га. землі, сад, повинні сплатити 15 крб. податку на самообкладання та здати 31 кг. м'яса [5, арк. 64 зв.-65]. Хоча, потрібно зазначити, що на родину священика не накладався податок культзбору та здача картоплі. Проте, незважаючи на те, що священно-служитель не сплачував двох податків, все ж таки податкову систему можна вважати економічним тиском. Адже його сім'я не мала жодного доходу. Після закриття в селі Калинівка Покровської церкви у 1936 р. священик взагалі позбавлений офіційних доходів [4, арк. 19]. Сім'я не володіла ніяким майном і фактично була позбавлена засобів до виживання, розраховуючи лише на прихожан та свого сина і в таких умовах все одно повинна сплачувати податки, які перетворювалися на не підйомний тягар. При цьому варто пам'ятати, що за несплату податків передбачалася відповідальність. Попри все це в кінці року родина сплатила податок на самообкладання: 25 жовтня та 16 грудня 1937 р. по 10 крб. Здача м'яса так виконаною і не була, здано лише 14 кг. [5, арк. 11]

Духовенство Сумщини цю ситуацію однозначно розцінювало, як тиск та переслідування і гоніння церкви. Наприклад, у доповідній записці на ім'я екзарха України Костянтина (Дьякова) священики Вознесенської і Дмитрівської церков с. Стецківка Білопільського району З. Федоровський та І. Заїка відверто констатували: «не маючи квартир, сплачуючи непосильні та незаконні держподатки, заборона здійснювати обряди з молитвою у свята, ходіння з сапками в поле на буряки для незвичної та незручної для нас праці (при тому безкоштовної), не враховуючи того, скільки ми там периносимо насмішок, знуцання та приниження, усе це не що інше, ми вважаємо, як непрямий на нас тиск і переслідування, гоніння на церкву та релігію» [7, с. 102].

Роменський ієрей О. Пащенко у листі до архієпископа УАПЦ Нестора (Шараївського) у кінці 1928 р. описував своє становище та податковий тиск, які змушували його зректися священного сану наступним чином: «Пишу Вам про той шлях, що став передімною. Цими днями думаю зовсім зректися сану, оскільки жити через моральну та матеріальну скруту – неможливо. Віддав з великим зусиллям 200 руб «самообкладання» й знову цими днями чекає та ж сама історія, тільки більшого розміру, і це окрім державних податків і позбавлення права голосу. Загалом наше життя складається з усіх боків так, що жити неможливо. Страждання наші нікому не потрібні, а особливо в цей час матеріалізму, коли ніхто нікого нічим не здивує» [8, с. 37].

Можна стверджувати, що використовуючи податкову систему радянська держава фактично примушувала духовенство зректися священного сану. За даними газети Войовничий безвірник, у 1926 р. в Україні зріклося духовного сану всього 81 особа. У 1927 р. їх було уже 179 осіб, а в 1928 р. – 439 осіб. У 1929 р. тільки у 20 округах України зріклося свого сану 429 осіб [10]. За 1929 – 1930 рр. зріклося свого сану близько 2 тисяч осіб [14, с. 244]. Ці дані свідчать про те, що ситуація відносно духовенства у державі склалася настільки жорстокою, що частина його не бачила іншого виходу, ніж зректися духовного сану.

Висновки. Радянська податкова система 20-30-х рр. ХХ ст. носила яскраво виражений антицерковний характер. Основним її завданням у відношенні до церкви було шляхом економічних утисків створити умови за яких би духовенство не могло провадити свою діяльність та повноцінно виживати у радянській державі. За період 1920 – 30-х рр. у залежності від ситуації у державі, податкова переживає ряд трансформацій. Але не зважаючи на це її репресивний характер у відношенні до духовенства і церкви залишається. На Сумщині саме ця політика є однією із провідних причин зречення священного сану духовенством, приводом до кримінальних переслі-

дувань та морального приниження. На кінець 1930-х рр. духовенство краю виявилось позбавлене фактично будь якої власності, а відповідно і засобів до виживання, проте продовжувало сплачувати набагато вищі податки ніж звичайне населення.

1. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО). – Ф. Р-4560. – Оп. 1. – Спр. 176а. Інструкція председателям райисполкомов по применению декрета об отделении церкви от государства и школы от церкви. Переписка с губликвидкомом о состоянии и хранении секретной переписки. – 10 арк.
2. ДАСО. – Ф. Р-4654. – Оп. 1. – Спр. 22а. Постановления, циркуляры Черниговского губисполкома, Конотопского окрисполкома, инструкция об учете служителей культа, о мероприятиях по отделению церкви от государства. Об обложении налогами и сборами молитвенных зданий, служителей культов. – 132 арк.
3. ДАСО. – Ф. Р-7641. – Оп. 2. – Спр. 862. Приходько И.Д. – 27 арк.
4. Управління Служби безпеки України в Сумській області. – Спр. П-974. Гонтаровский М.А. – 61 арк.
5. Миколаївська сільська рада Роменського району Сумської області. – Погосподарська книга Калинівської сільради. Робітники та службовці. На 1937 рік. – 22 арк.
6. Миколаївська сільська рада Роменського району Сумської області. – Погосподарська книга Калинівської сільради. На 1937 рік. – 100 арк.
7. Євсєєва Т.М. Особливості збереження/порушення православним священством вірності пастирському служінню в контексті історії посвячення (УСРР, 1920-ті рр.) / Т.М. Євсєєва // Український історичний журнал. – 2012. – № 4. – С. 93 – 103.
8. Євсєєва Т.М. Особливості збереження/порушення православним священством вірності пастирському служінню в контексті історії посвячення (УСРР, 1930-ті рр.) / Т.М. Євсєєва // Український історичний журнал. – 2012. – № 5. – С. 94 – 108.
9. Ігнатуша О.М. Інституційний розкол православної церкви в Україні: генеза і характер (XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.) / О.М. Ігнатуша. – Запоріжжя: Поліграф, 2004. – 440 с.
10. М.К. Попи сотнями зрікаються свого сану / М.К. // Войовничий безвірник. – № 3. – 10 січня. – 1930. – С. 3.
11. Пащенко В.О. Більшовицька держава і православна церква в Україні. 1917 – 1930-ті роки / В.О. Пащенко, А.М. Киридон. – Полтава, 2004. – 335 с.
12. Пащенко В.О. Православ'я в Україні. Державно-церковні стосунки. 20-30-ті роки XX ст. / В.О. Пащенко. – Полтава, 1995. – 289 с.
13. Поспеловский Д.В. Русская православная церковь в XX веке / Д.В. Поспеловский. – М.: Республика, 1995. – 511 с.
14. Савчук Т.Г. Православне духовенство в 1920 – 1930-х рр.: між настановами Біблії та викликами століття / Т.Г. Савчук // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2011. – Випуск 31. – С. 243 – 246.

References

1. Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti (dali – DASO). – F. R-4560. – Op. 1. – Spr. 176a. Instruktziya predsedateliam rayspolkomov po primeneniyu dekreta ob otdelenii tserkvi ot gosudarstva i shkoly ot tserkvi. Perepiska s gublikvidkomom o sostoianii i khranenni sekretnoy perepiski. – 10 ark.
2. DASO. – F. R-4654. – Op. 1. – Spr. 22a. Postanovleniya, tsyrkuliary Chernigovskogo gubispolkoma, Konotopskogo okrispolkoma, instruktziya ob uchetu sluzhiteley kulta, o meropriyatiyakh po otdeleniyu tserkvi ot gosudarstva. Ob oblozhenii nalogamy i sboramy molitvennykh zdaniy, sluzhiteley kultov. – 132 ark.
3. DASO. – F. R-7641. – Op. 2. – Spr. 862. Pryhodko Y.D. – 27 ark.
4. Upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy v Sumskiy oblasti. – Spr. P-974. Hontarovskiy M.A. – 61 ark.
5. Mykolaivska silska rada Romenskoho raionu Sumskoi oblasti. – Pohospodarska knyha Kalynivskoi silrady. Robitnyky ta sluzhbovtsi. Na 1937 rik. – 22 ark.
6. Mykolaivska silska rada Romenskoho raionu Sumskoi oblasti. – Pohospodarska knyha Kalynivskoi silrady. Na 1937 rik. – 100 ark.
7. Yevsieieva T. M. Osoblyvosti zberezhenia/porushennia pravoslavnym sviashchenstvom vironosti pastyrskomu sluzhinniu v konteksti istorii povsiakdennia (USRR, 1920-ti rr.) / T. M. Yevsieieva // Ukrainyky istorychnyi zhurnal. – 2012. – № 4. – S. 93 – 103.
8. Yevsieieva T. M. Osoblyvosti zberezhenia/porushennia pravoslavnym sviashchenstvom vironosti pastyrskomu sluzhinniu v konteksti istorii povsiakdennia (USRR, 1930-ti rr.) / T. M. Yevsieieva // Ukrainyky istorychnyi zhurnal. – 2012. – № 5. – S. 94 – 108.
9. Ihnatusha O. M. Instytutsiinyi rozkol pravoslavnoi tserkvy v Ukraini: heneza i kharakter (XIX st. – 30-ti rr. XX st.) / O. M. Ihnatusha. – Zaporizhzhia: Polihraf, 2004. – 440 s.

10. М. К. Попы сотнямы зrikaiutsia svoho sanu / М. К. // Voiovnnychiy bezvirnyk. – № 3. – 10 sichnia. – 1930. – S. 3.
11. Pashchenko V. O. Bilshovytska derzhava i pravoslavna tserkva v Ukraini. 1917 – 1930-ti roky / V.O. Pashchenko, A.M. Kyrydon. – Poltava, 2004. – 335 s.
12. Pashchenko V. O. Pravoslavia v Ukraini. Derzhavno-tserkovni stosunky. 20-30-ti roky XX st. / V.O. Pashchenko. – Poltava, 1995. – 289 s.
13. Pospelovskiy D. V. Russkaia pravoslavnaia tserkov v XX veke / D.V. Pospelovskiy. – M.: Respublika, 1995. – 511 s.
14. Savchuk T. H. Pravoslavne dukhovenstvo v 1920 – 1930-kh rr.: mizh nastanovamy Biblii ta vyklykamy stolittia / T.H. Savchuk // Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. – 2011. – Vypusk 31. – S. 243 – 246.

Олицкий В.А.

Налоговое давление как форма репрессий против православного духовенства Сумщины (1920 – 1930 гг.).

Определено место налогового давления на духовенство в системе репрессивной политики советского государства относительно православной церкви, роль которую оно сыграло в отречении духовенства от священного сана и давлении на церковь. Выяснено отношение самого духовенства края к данной политике.

Освещается трансформация налоговой системы СССР в 1920 – 1930-е гг. и влияние ее на положение духовенства Сумщины. Рассмотренные изменения в налогообложении духовенства связаны с ослаблением репрессивного характера государства в 1930 г. и дальнейшим укреплением тоталитарного режима и раскрутки маховика репрессий. Определены виды и размеры налогов, которые платили священнослужители, их соотношение с видами и размерами налогообложения других социальных слоев.

Ключевые слова: налог, религия, православная церковь, священник, Сумщина, репрессии, давление, наказание, повседневная жизнь.

Olitsky V. A.

Tax pressure as a form of persecution against the Orthodox clergy Sumy region (1920 – 1930 years).

On the basis of local history material of Sumy region Consideration of a form of persecution against the Orthodox clergy 1920 – 1930-ies. – the tax burden. The situation in the province was a composite of all-Ukrainian situation, besides the territory of modern area at the time was part of the Poltava, Chernihiv and Kharkiv regions, so the results are representative of all of Ukraine.

Analyzed the source base and historiography of the issue, it is determined that the problem of economic and tax pressure was reflected both in exile and Ukrainian historiography.

Illuminates the transformation of the tax system of the USSR in 1920 – 1930-ies. and its influence on the position of the clergy of Sumy region. Consideration of changes to the taxation of the clergy associated with the weakening of the repressive nature of the state in 1930 and a further strengthening of the totalitarian regime and promotion of the flywheel of repression. The types and amount of taxes that are paid clergy, their relationship with the types and sizes of taxation of other social strata.

Defined the tax burden on the clergy a place in the system of the repressive policies of the Soviet state of the Orthodox Church, the role that it played in the abdication of the clergy from the priesthood, and the destruction of the church. It was found the very edge of the clergy related to this policy.

Keywords: tax, religion, Orthodox Church, the priest, Sumy, repression, pressure, punishment, everyday life.

УДК 94:323.2(477)«1920/1930»

С.М. Свистович

**ГРОМАДСЬКА ІНІЦІАТИВА В УКРАЇНІ (20-30-І РР. ХХ СТ.):
ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС**

У статті аналізується науковий доробок вітчизняних дослідників проблеми функціонування системи громадських об'єднань радянської України у міжвоєнний період. Показано як у світлі різних методологічних та концептуальних підходів історики намагалися показати процес використання більшовицьким режимом громадських організацій з метою підпорядкування інтересів суспільства потребам тоталітарної держави.

Ключові слова: історіографія, громадська організація, політична система, класові та професійні спілки, добровільні товариства, соціалістичний експеримент.